

Nyt fra Sprognævnet

2003/1 marts

Indhold

Artikler

- [Mit liv som sprogmand](#)
 - [Fra ungdomssprog til Sprognævn Om holdninger til brugen af engelske lån i dansk](#)
-

Farvel til formanden

Med udgangen af 2002 trådte Sprognævnets formand og repræsentantskab officielt tilbage. Indtil årsmødet 28. februar 2003 har formand og arbejdsudvalg dog fungeret som en slags "forretningsministerium". Men nu er det slut, og formanden kan ikke genvælges da han i løbet af sin sidste 3-års-periode har rundet de 70. Ved den lejlighed hyldede arbejdsudvalg og medarbejdere ved instituttet formanden ved at lade Nyt fra Sprognævnet 2001/3 være et festnummer til hans ære med bidrag af denne kreds. Denne gang har vi foretrukket at lade formanden selv få ordet. Det sker med en artikel som i lidt anden skikkelse har været trykt i Selskab for Nordisk Filologis årsberetning Studier i Nordisk 2000-2001, s. 5-14.

Mit liv som sprogmand

Af Erik Hansen

Ifølge mine forældre begyndte min lingvistiske løbebane da jeg var fem år. Det meste af min familie hører til i det midtsjællandske område, der hvor man har det karakteristiske kortvokalstød i ord som *fabrikken*, *katme*, *præsten*, *toppen*. Jeg forsøgte at lære min farmor at udtale ordet *fabrikken* uden stød, og jeg demonstrerede for hende hvordan det skulle være. Hun kunne imidlertid ikke høre forskel. "Jamen, det er jo det jeg siger, dreng!"

Hvorfra jeg havde fået den usaglige og ubehagelige idé at rette på folks dialekt, ved jeg ikke. Men diskussionen skadede ikke det gode forhold mellem min farmor og mig. Og jeg behersker såmænd den dag i dag det midtsjællandske kortvokalstød.

Snow White and the Seven Dwarfs

I 1937 havde Walt Disneys tegnefilm om Snehvide og de syv små dværge premiere i Danmark og formentlig i store dele af den øvrige verden. Allerede dengang blev begivenheden markeret med en masse *merchandise*: Der var Snehvideblyanter og -viskelædere, der var papirservietter, lys, håndsæbe osv. med Snehvidemotiver.

Jeg fik foræret en malebog med tegninger fra filmen. Udenpå stod der *Snow White and the Seven Dwarfs*. Det var ikke svært at regne ud hvad det betød, men i øvrigt sagde ordene mig ikke noget, jeg var jo ikke begyndt at lære engelsk.

Men så en dag da jeg tog bogen frem, gik det pludselig op for mig at jeg kunne genkende titlens engelske ord fra dansk. De danske og de engelske ord svarede jo fuldstændig til hinanden. Undtagen lige *and*, men her lå en konjektur, et gæt, lige for. Jeg husker tydeligt at jeg fik gåsehud over det hele af fryd over min iagttagelse. Der var ikke rigtig nogen i mine omgivelser som jeg kunne spørge om arten af den dunkle forbindelse mellem engelsk og dansk, og jeg kom til at vente mange år på en forklaring.

Men selve oplevelsen betragter jeg som min lingvistiske vækkelse.

Skoletid

I underskolen gik jeg på den senere, takket være Dan Turèll, så berømte Bakkegårdsskole. Fra 1. mellem, som det hed (6.klasse), gik jeg på Øregaard Gymnasium i Hellerup, hvorfra jeg blev student i 1950.

Jeg opdagede hurtigt at min Vangededialekt var noget forskellig fra mine skolekammeraters hellerupsk. Ikke fordi nogen drillede eller mobbede mig for det, men fordi det var noget jeg lagde mærke til. Jeg besluttede dog at integrere mig sprogligt, og på mine cykelture til og fra skolen øvede jeg mig i diftonger og visse vokalkvaliteter som var fremmede for mig. I løbet af et par måneder ville jeg have kunnet udgive mig for et grossererbarn fra Strandvejen, og det kan jeg stadigvæk.

I gymnasiet havde jeg som dansklærer Knud Tøgeby, senere professor i fransk ved

Københavns Universitet og en internationalt kendt sprogforsker. Han var højt elsket og inspirerende, men hans undervisning drejede sig næsten udelukkende om det litterære, og det var ikke ham der vakte min interesse for det sproglige.

Studiet

Jeg havde i adskillige år været sikker på at jeg ville have dansk som hovedfag. Egentlig havde jeg tænkt mig latin som bifag, men syntes alligevel at jeg ville have det ud af studiet at beherske et moderne fremmedsprog, og det blev så tysk.

Det sproglige pensum og undervisningen heri var i min studietid helt domineret af sproghistorien. Det ville dengang sige lydhistorie og den sluttede ved reformationen. Syntaks, semantik, ordforråd blev der ikke gjort noget ud af, det var udelukkende Gammeldansk Grammatik, hvoraf der heldigvis kun var kommet 3 bind (det 4. kom i 1962).

Jeg gik engang til en gennemgang af den lille ældre middeldanske tekst Mariaklagen. Det foregik på den måde at læreren tog tekstens første ord og kommenterede det på kryds og tværs. Derefter kom turen til ord nummer to og sådan videre. Efter en forelæsning sagde en af mine studiekammerater til mig at det egentlig var mærkeligt at professoren gennemgik teksten med ordene som de stod hulter til bulter; det ville have været mere hensigtsmæssigt at stille ordene op alfabetisk eller efter ordklasse.

To af mine lærere brød med denne tradition. Anders Bjerrum ved at interessere os også for teksternes indhold og vise sammenhængen mellem institution, tekst og sprog. Paul Diderichsen, dels ved at undervise i moderne dansk grammatik, dels ved at grundlægge prosahistorien, som forbinder ånds- og litteraturhistorien med sproghistorien og stilistikken.

I øvrigt var man enten strukturalist og historieskeptiker, eller man var sproghistoriker. Bortset fra Diderichsen bagtalte lærerne hinanden groft i undervisningen. Vi studenter snakkede på Frokoststuen om om der egentlig behøvede at være en sådan modsætning; begge synspunkter var jo nødvendige og givtige. Men vi sagde ikke noget, for det gjorde man ikke så meget dengang.

Jeg skrev specialeopgave om skriftsystemet i det middelalderlige håndskrift Flensborg Stadsret. Formålet var at tage den herskende sprogteori, vor verdenskendte Hjelmslevs glossematik, på ordet og beskrive det grafiske udtryk efter samme principper som man beskriver det lydige udtryk efter. Min vejleder var Anders Bjerrum, og han gav mig den næsthøjeste karakter (ug-). Paul Diderichsen læste specialet, fandt det interessant og mente at det burde Hjelmslev også læse, men han havde væsentligere ting for.

Mine lærere

Jeg vil nøjes med at nævne dem som har betydet mest for mig.

Paul Diderichsen gjorde meget ud af pædagogiske overvejelser og af sin forberedelse, men var og blev en dårlig pædagog. Alligevel var der virkelig vingesus i hans timer. Han var en fremragende og original forsker, hvad der kom hans undervisning til gode. Han fik tingene til at hænge sammen, som allerede nævnt, og han perspektiverede alting videnskabshistorisk og filosofisk.

En smuk dag sidst i forårssemesteret tog Diderichsen sit lille hold med over i Skt. Petris have. Han mente med rette at det var et godt sted at studere Kingo. Nogle af de bedste tekster sang han mellem de gamle mure, og det var så smukt at trafikken i Skt. Peders Stræde stilledes derved.

Anders Bjerrum gjorde sig vistnok ikke mange overvejelser om sin undervisningsform. Men han var af naturen så klar og præcis, og tillige så lærd og velforberedt, at hans undervisning var fremragende. Og så havde han muligvis også den fordel at han næsten altid underviste meget små hold af lingvistiske nørder.

Eli Fischer-Jørgensen var en mesterlig lærer. Man gik til elementær fonetik hos Poul Andersen og til det mere specialiserede hos Eli, nemlig aktuel strukturalistisk teori fra den internationale verden. Eli ville næppe kalde sig glossematiker, men selvfølgelig var hun mere end godt inde i stoffet, og hun var vistnok den eneste i verden der turde kritisere Hjelmslev uden at lade sig skræmme.

Eli tilbød jævnlig kollokvier *privatissime*, som det hed. Holdene var på en 5-6 studenter, og man mødte kl. 20 i Elis lille lejlighed ved Vibenshus Runddel. Vi drak spandevīs af te i løbet af aftenen, og undervisningen var forbi når den sidste gik. Det kunne sagtens være henad 3!

Gunnar Bech var professor i tysk og blev senere Hjelmslevs efterfølger. En tilknapet person, som let kom på kant med sine omgivelser, men en strålende lærer og underviser. Han var i øvrigt i stand til at veksle mellem gotisk og latinsk håndskrift når han skrev på tavlen. Altså *den Baum* med gotisk skrift og *accusativ* med latinsk.

1955-57 udkom Bechs *Studien über das deutsche verbum infinitum* I-II, som jeg var meget optaget af. Bechs respektløse ignoreren af Hjelmslev og alt hans væsen følte jeg som noget af en metodisk befrielse, og de første ting jeg skrev, er i høj grad inspireret af Bech.

Louis Hjelmslev var jo det helt store navn i hele verden, og ham måtte man gå til. Jeg havde naturligvis, mange gange, læst *Omkring sprogteoriens grundlæggelse* (1943) og hertil andre af hans afhandlinger, og jeg og mine kammerater følte os godt kvalificerede til at følge Hjelmslevs undervisning. Lidt for godt, for vi stillede engang imellem kritiske spørgsmål, og det kunne Hjelmslev ikke fordrage. Han kunne faktisk blive ret ubehagelig.

Dette pædagogiske problem førte til stiftelsen af *Den Onde Cirkel* eller - for at komme lidt tættere på Lingvistkredsen, den internationale kreds omkring Louis Hjelmslev - *Cercle Vicieux de Copenhague*. Medlemmerne var Jørgen Rischel, Poul Skaarup, Otto Glismann, Jørgen O. Jørgensen, Sven Skydsgaard og mig. Vi forberedte os i fællesskab til Hjelmslevs timer og støttede hinanden i diskussionen med olymperen. Hjelmslev bærede os engang i forbifarten med en bemærkning om at han havde fornemmelsen af at der var stiftet en sammensværgelse mod ham. Sådan var det nu ikke ment!

Min tid som gymnasielærer

I januar 1959 blev jeg kandidat. Jeg var overordentlig uvillig til at skulle blive gymnasielærer, men der var ikke andet at få. I studietiden havde jeg undervist i

bogbinding ved Københavns Kommunes Aftenskole, men ellers havde jeg ingen undervisningserfaring.

I foråret 1959 kom jeg efter eget ønske i pædagogikum på Efterslægten. I løbet af et par dage opdagede jeg til min store overraskelse at jeg godt kunne lide at undervise, og ifølge mit bevis for bestået prøve var jeg heller ikke uden alt talent herfor.

Da jeg var færdig med pædagogikum, var jeg så heldig at få to års vikariat på Ordrup Gymnasium i begge mine fag og med næsten fuldt skema. Der var imidlertid ikke en fast stilling til mig, så jeg søgte og fik en stilling som adjunkt på Rødovre Statsskole, som det hed dengang.

Forskellen mellem de to skoler var meget stor. Eleverne på Ordrup kom for størstedelen fra hjem med solid boglig tradition. De var ganske uimponerede af gymnasiet og dets lærere, men lette at undervise, og man kunne stille høje faglige krav. Rødovreeleverne var for de flestes vedkommende førstegenerationsgymnasiaster. Både fagene og hele skolemiljøet var fremmed for dem, og som ung lærer måtte man skrue sine faglige forventninger og ambitioner noget ned. Til gengæld var eleverne meget artige og nemme at omgås!

Samtidig med at jeg på Ordrup Gymnasium havde mit første undervisningsår, og dermed ingen bønner at vende, blev jeg gift og stiftede hjem, vikarierede for Allan Karker på Sprognævnet om eftermiddagen og skrev prisopgave.

Opgaven var stillet af Diderichsen, som vidste at jeg interesserede mig for Bechs analyse af infinitivsyntaks. Titlen var *Det infinitte verbum i gammeldansk*. Egentlig en ret urimelig opgave: hvorfor netop gammeldansk, hvorfor ikke moderne dansk? Jeg kunne ikke overtage Bechs metode og formaliseringer uden videre og så beskrive de to sprogtrins infinitivsyntaks. Jeg skulle også tilpasse Bechs beskrivelsesapparat til dansk, hvor især s-passiven bød på store udfordringer. Og Bech arbejdede jo udelukkende med moderne tysk. Men det viser hvor selvfølgelig det stadig var at tænke sproghistorisk. Jeg fik guldmedalje for min besvarelse, men jeg tror mine bedømmere har været large.

Fra gymnasium til universitet

1963 kom jeg til Københavns Universitet som universitetsadjunkt. Jeg var beæret og meget glad for at blive tilknyttet en forskningsinstitution, men skiftet medførte visse problemer. På gymnasierne manglede man lærere, og så at sige alle måtte påtage sig et antal overtimer. Disse var godt betalt, og jeg gik 50 % ned i løn ved at skifte til det overtimefrie universitet.

Paul Diderichsen døde i 1964, og jeg måtte påtage mig betydelig mere undervisning end det var meningen med et adjunktur.

I midten af 60'erne fremsatte min gode ven, studiekammerat og universitetskollega Harald Steensig (død 1995) og jeg et forslag til en vis forbindelse mellem sprogstudiet og litteraturstudiet i faget dansk. De studerende havde højlydt undret sig over at sprogstudiet og litteraturstudiet øjensynlig ingen som helst forbindelse havde med hinanden.

Steensig og jeg var naturligvis under inspiration fra Diderichsen, specielt hans prosahistorie, som er omtalt ovenfor. Herudover havde vi meget konkrete erfaringer fra vores undervisning i gymnasiet. Oplevelsen ved litteraturen var som regel ikke noget som man bare skulle vækkes til af en henført og åndfuld dansklærer.

Vi foreslog, på grundlag af vore erfaringer fra vores tid som gymnasielærere, at man kunne begynde i det fælles, det daglige og almindelige, det let iagttagelige, som alle kendte, og derfra tage sit udgangspunkt for de trælse og frydefulde ekspeditioner ud i det ukendte litterære vildnis. Vi ville tage udgangspunkt i dagligsproget og de iøjnefaldende afvigelser herfra. Der var ikke tale om en metode eller teori, men snarere om en pædagogisk teknik, som vi havde afprøvet i en meget stor serie af udsendelser i skoleradioen og, som nævnt, i vores undervisning i gymnasiet. Det drejede sig simpelt hen om, tekst for tekst at begynde med stilistiske iagttagelser, også ud over den klassiske stilistik; det skræmte de litterære kolleger fra vid og sans, for nok kendte og kunne man sin Ulla Albeck (Dansk Stilistik), men at der også var grammatiske iagttagelser som kunne bruges, det krævede jo at dansklærerne skulle arbejde selvstændigt og afdække nye formationer i det sproglige landskab. Baggrunden var naturligvis også den *nye kritik* med dens krav om nærlæsning.

Ideen blev af kollegerne ved Institut for Nordisk Filologi afvist med stor beslutsomhed, og det er det der er det væsentlige i denne sammenhæng. Ingen ønskede øjensynlig nogen forbindelse mellem fagets dele, og det har der da heller ikke fra lærerside været yttret ønske om siden!

Men lad os nu sætte at Steensigs og mine ideer var underlødige og derfor måtte kasseres. Det interessante er at der ikke var nogen der trådte frem og sagde: "Lad os så se hvordan man får en forbindelse mellem sprog og litteratur!" Nej, man tørrede med stor lettelse sveden af panden, og så skete der ikke mere. Så sent som i Instituttets jubilæumsskrift fra 1992 bliver Steensig og jeg hånet for vor ungdom, vor kraft og vore vilde ideer.

Med 1968 indtrådte den trøstesløse stalinistiske periode, hvor både sprogstudiet og litteraturstudiet blev mistænkeliggjort. Sproghistorien kunne have benyttet chancen til at forny sig og motivere sprogstudiet og sprogforskningen, men foretrak at blive ved det gamle og næsten gå til grunde. Men som noget meget positivt opstod den *pragmatiske analyse* (N.E. Wille og Peter Harms Larsen), som opnåede en fortjent succes. Her fik de studerende endelig en legitim forbindelse mellem sprogstudiet og den sproglige virkelighed.

70'ernes studieordninger tillod imidlertid at man kunne fravælge alt sprogligt, og det benyttede man sig af i meget vid udstrækning. Det er derfor der næsten ikke undervises i dansk sprog i gymnasiet i dag.

Jeg og mine kolleger havde begrænset søgning, til gengæld var de gode, de der kom: Ole Togeby, Lars Heltoft, Pia Jarvad, Erik og Peder Skyum-Nielsen, Ib Poulsen, Peter Harms Larsen, Jørn Lund, Klaus Kjøller, Lars Brink, Claus Tilling, Niels Erik Wille, er dem jeg bedst husker.

Kontakt med udlandet

Institut for Nordisk Filologi (Københavns Universitet) og Selskab for Nordisk Filologi har hele tiden haft kollegial kontakt med nordiske forskere, og min tilknytning til Dansk Sprognævn har naturligvis givet mig endnu flere faglige og personlige kontakter.

I 1965 blev jeg inviteret til Stockholms Universitet i et par måneder som gæstedocent. Jeg var forbløffet over det afslappede og uformelle forhold mellem lærere og studenter, bl.a. sagde man uden videre *du!* En af mine kvikkeste og mest aktive studenter var Margareta Westman (død 2001), senere professor og leder af Svenska språknämnden. En dag stod hun på sin særlig henslængte måde i døren da jeg kom. Og så sagde hun : "Hej, vad har du tänkt att lura i oss i dag?" De stive og formelle svenskerer!

Det var i Stockholm jeg stiftede bekendtskab med den generative grammatik, Chomskys sprogvidenskabelige verdenssensation, som endnu ikke var nået til Danmark. Jeg blev indbudt til at være med i en gruppe af unge forskere som arbejdede med grammatisk maskinanalyse på generativt grundlag. Det var en god og fagligt meget givende oplevelse.

Men jeg vendte ikke hjem som profet for Chomsky. For det første var vi i Danmark efter særdeles frugtbar diskussion stort set færdige med den Hjelmslevske glossematik, der blev arkiveret som en interessant episode i videnskabshistorien. Der var ikke stemning for endnu en altædende teori. For det andet var jeg personligt lidt irriteret over svenskernes naive begejstring over iagttagelser og analyser som for længst var foretaget i Danmark.

I løbet af 70'erne fik jeg forbindelse med videnskabelige miljøer i Østeuropa, og jeg har gæsteforelæst og -undervist i DDR, Polen, Tjekkoslaviet, Ungarn og Sovjetunionen. Til gengæld har jeg officielt, og især uofficielt, inviteret en del kolleger fra Østeuropa hertil som gæsteforelæsere. Set fra Østeuropa var dette det rene fup, men det blev aldrig opdaget.

Den uofficielle invitation forudsatte at institutbestyreren ved Institut for Nordisk Filologi ville godkende at jeg brugte instituttets brevpapir til mine lyssky planer. Det gjorde han heldigvis altid. Så skrev jeg en invitation til den forsker vi gerne ville indbyde, og meddelte at hun/han selv måtte betale rejsen frem og tilbage, men at vi så ville sørge for ophold og logi, og at der naturligvis var et honorar for en eller flere forelæsninger. Gæsterne blev huset af min kone og mig, og der var ingen problemer med at skaffe gæsteforelæsningshonorar fra fakultetet. En af vore russiske gæster sagde til mig da hun stod med to honorarer, ca. 3000 dkr., at pengene svarede til den årsløn hun fik som professor i Moskva!

1986-87 var jeg i et semester gæsteproffesor ved Wiens Universitet. Undervisningsformen var for det meste forelæsninger, og det skulle være på tysk det hele. Ganske vist er tysk absolut mit bedste fremmedsprog, men 1½ times forelæsning tre gange om ugen kræver en del forberedelse. Det blev derfor ikke til megen kontakt til videnskabelige miljøer i Wien, og der var da heller ikke noget presseri fra kollegerne ved universitetet. Men min kone og jeg havde det i øvrigt dejligt i denne pragtfulde by med dens stemning, arkitektur og konditorier.

Verden udenfor universitetet

Jeg har det som en sladderkælling: Hvis jeg ved noget som jeg synes er interessant, så vil jeg også fortælle andre om det.

Det er derfor at jeg i hele min tid som sprogforsker har udgivet bøger og artikler og holdt foredrag der henvender sig til ikke-fagfolk. Jeg har skrevet om sprog i dagbladet Information, lavet radioudsendelser, bl.a. Sprogminuttet, udgivet lærebøger for forskellige skoletrin, hånd- og debatbøger, og har i en tiårsperiode sammen med Jørn Lund været ekstern sprogkonsulent ved Danmarks Radio, indtil vi for nogle år siden blev bortsparet. Og så er der tidsskriftet *Mål & Mæle*, som jeg fik ideen til, har stiftet og oprindeligt redigerede sammen med Ole Togeby, og som jeg nu som seniorredaktør redigerer sammen med Carsten Elbro, Jørn Lund, Pernille Frost og Holger Juul. Vi nåede i 2002 at slutte 25. årgang. Det har taget os 28 år. Sammen med Niels Erik Wille og andre, var jeg også med til stiftelsen af det videnskabelige tidsskrift *Nydanske Studier* i 1970.

Dansk Sprognævn

En meget væsentlig måde at få forbindelse med det praktiske liv på, er Dansk Sprognævn. Jeg har været medlem siden 1973 og efterfulgte 1985 Allan Karker som formand.

I Sprognævnet arbejder man med rådgivning, udarbejdelse af vejledninger og håndbøger, herunder Retskrivningsordbogen. Men *på videnskabeligt grundlag*, som der står i loven om Dansk Sprognævn (lov nr. 320 af 14. maj 1997). Denne kombination af viden som man har skaffet sig gennem egen forskning og så det rent praktiske som denne skal anvendes på - er en perspektivering af mit fag som jeg finder meget spændende, måske ligefrem også nyttig.

Vi har en meget smuk og jævn fordeling på alder og køn blandt Sprognævnets videnskabelige medarbejdere, og det giver et godt og livligt arbejdsmiljø med adgang til alsidig viden og erfaring.

For tiden besvarer vi ca. 3.600 telefoniske og 8.500 skriftlige spørgsmål om året. De allerfleste spørgere er tilfredse med de råd og svar de får, og dermed med Sprognævnets holdning til sproget.

Indimellem er der naturligvis kværlanter og aggressive dilettanter blandt dem der henvender sig eller skriver rasende indlæg om os. Det er stof som aviserne med taknemmelighed optager, mens det at få optaget et svar er som at vinde i lotteriet. I reglen er det folk som hager sig fast i en detalje og ikke bare prøver at bedømme en afgørelse eller en stavemåde i sammenhæng. I nogle tilfælde kan man forklare dem at vi faktisk har tænkt over det her. Andre må man bare snakke efter munden.

Standardmisforståelsen er at når man ser og hører så meget dårligt sprog, er det fordi Sprognævnet ikke tager sig sammen og siger at det må man ikke: Fra den 1. i næste måned er det forbi med at sige *fordi at*, *diamentral* og *Peter og mig skal i biografen*. Sådan bare!

Grammatik over det Danske Sprog

Mit videnskabelige forfatterskab har hidtil bestået i enkeltafhandlinger publiceret i

tidsskrifter og samleværker. Jeg er en del gange blevet spurgt hvorfor jeg ikke har skrevet en afløser af Paul Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik*.

Det har jeg ikke haft lyst til, for en ny bog af nogenlunde samme omfang ville næppe i nogen videre grad kunne inddrage resultater fra, i dette tilfælde, de sidste næsten 60 års forskning. En ny bog ville i stort omfang blive en ommøblering af den gamle.

Men for nogle år siden fik jeg så den idé at man kunne skrive en grammatik, som tillod sig ikke at bekymre sig om omfanget, men til gengæld lagde vægt på at bruge de gyldige resultater der var kommet frem i sidste halvdel af forrige århundrede og naturligvis også selv levere resultater. Inspirationen var det svenske projekt SAG (Svenska Akademiens Grammatik), som havde været i gang længe. Men jeg var klar over at jeg ikke ville og kunne skrive den bog alene.

Jeg fandt meget hurtigt ud af hvem jeg helst ville samarbejde med, nemlig professor Lars Heltoft, Roskilde Universitetscenter. En dag da vi i min bil kørte fra et møde på Københavns Universitet Amager, forelagde jeg ham ideen, og han sagde ja inden vi havde nået Langebro! Uden større problemer fik vi bevilling fra Statens Humanistiske Forskningsråd til tre års frikøb, senere forlænget med et semester til.

Projektet hedder *Grammatik over det Danske Sprog*. Vi har offentliggjort en plan for bogen, dens disposition, indhold og metode; vi har flere gange rapporteret undervejs, og projektet har kastet adskillige kortere afhandlinger af sig.

Svenska Akademiens grammatik (1999) er en referensgrammatik, dvs. en fremstilling som man kan slå op i og finde de oplysninger man mangler. En sådan bog må nødvendigvis være metodisk udogmatisk, idet brugen af bogen ikke bør forudsætte at brugeren behersker en bestemt lingvistisk metode.

Den tilsvarende *Norsk referansegrammatikk* (1997) er metodisk liberal, men viser tydelig inspiration fra den generative grammatik, dog uden at forsøge at gennemføre metoden konsekvent.

Grammatik over det Danske Sprog bekender sig til det såkaldt funktionelle paradigme. Dette indebærer sådan som jeg ser det:

En beskeden grad af formalisering, men bestræbelse på at udtrykke sig klart og konsekvent.

En fremstilling som i høj grad interesserer sig for semantik, dvs. betydning. Betydningsstudier var næsten forbudt i min studietid.

En bestræbelse for at forklare så meget som muligt. Hvorfor sådan og ikke sådan, hvorfor de og de spærringer i grammatikken?

Fremstillingen må anerkende fænomenet centralt og perifert (prototypetænkning) som noget karakteristisk for sproget. Der kan ikke være knivskarpe grænser mellem delene i sprogets inventar. Det lærte jeg af Pragerskolens sprogforskere inden man begyndte at tale om det her i landet. Det var en meget stor befrielse når man, som jeg, har siddet ved

Hjelmslevs store fødder!

Man skal være på udkig efter materiale og fænomener som har været overset af tidligere grammatikere. Den slags har vi efter min mening meget af. Desuden er man naturligvis forpligtet til omtolkning af forskellig traditionel systematik.

Vi er nu meget tæt på at have et færdigt manuskript, og det bliver på ca. 2000 sider.

Jeg har en del planer og er også i gang med nogle mindre enmandsprojekter. Men *Grammatik over det Danske Sprog* bliver mit sidste arbejde som universitetsrelateret forsker. Og samtidig min største og bedste oplevelse som sprogmand.

Erik Hansen (f. 1931) er fhv. professor i moderne dansk sprog ved Københavns Universitet, formand for Dansk Sprognævn 1985-2002.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Fra ungdomssprog til Sprognævn. Om holdninger til brugen af engelske lån i dansk

Af *Margrethe Heidemann Andersen*

I december 2002 forsvarede jeg ph.d.-afhandlingen *Engelsk i dansk. Sprogholdninger i Danmark. Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt?* på Københavns Universitet og er efterfølgende blevet tildelt ph.d.-graden. Artiklen her er en præsentation og diskussion af nogle af afhandlingens hovedresultater.

Afhandlingens formål

Formålet med afhandlingen har været at undersøge og dokumentere hvordan unge forholder sig til brugen af engelske lån i dansk. Det jeg har villet undersøge, er om unge er så ubetinget begejstrede for engelske lån som man ofte får indtryk af når man hører unge tale sammen, når man læser reklamer henvendt til unge osv. Synes de unge med andre ord at det er *helt vildt sjovt* at bruge engelske ord og udtryk, eller er det også nogle gange *wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt*? Samtidig har jeg også villet undersøge hvilket forhold der er mellem de unges holdninger og holdningen hos en af samfundets sproglige autoriteter, nemlig Dansk Sprognævn. Det overordnede formål har dermed været at lave en udredning af hvordan nævnets fremtidige brugere (altså de unge) forholder sig til de engelske lån.

Helt vildt sjovt

Mens mange af de unge - især pigerne - har angivet at de er usikre når de skal tale engelsk i skolen, er der bred enighed om at det er sjovt at tale engelsk i fritiden. Som en pige fra 1. g. skriver: *Jeg synes at sprog er sjovt, når det ik' er vigtigt at være korrekt*. Det sjove består bl.a. i at de unge ved at tale engelsk kan påtage sig forskellige roller eller identiteter, fx ved at udgive sig for at være engelsktalende turister. En pige fra 2. g.

skriver fx at hun indimellem udgiver sig for at være englænder *fordi man på en måde kan spille en rolle, altså man er jo ikke englænder, men når man taler lever man sig ind i rollen som én. Derfor er det rart en gang imellem at være en anden person.* For de unge er brugen af engelsk forbundet med leg og med leg med identitet. Det engelske sprog bruges til at prøve nogle forskellige roller af med og til at teste omgivelsernes reaktion på disse roller. At de unge angiver at disse lege kun finder sted sammen med andre unge, vidner om at legene er forbundet med det at være ung og med det at tilhøre gruppen af unge. Ved at bruge engelske lån når de taler sammen, eller ved helt at slå over i engelsk kan de unge skabe et fællesskab omkring deres sprog, et fællesskab som udgør en vigtig del af de unges sociale netværk. Og i en tid hvor de unge er på vej til at skabe sig en selvstændig identitet, løsrevet fra den familie der hidtil har udgjort fundamentet i identiteten, er det især vigtigt at være en del af den sociale gruppe som deres jævnaldrende udgør. Tilhørsforholdet til gruppen af unge kan bl.a. markeres ved hjælp af sproget og dermed ved hjælp af engelske lån. En pige fra 3. g har i en kommentar til brugen af engelske lån i dansk skrevet: *Det er helt vildt sjovt. Det er en form for ungdomssprog. Hvis de "ældre" begyndte på det, ville det nok miste det "cool" der er i det.* Det "u-coole" ville formentlig bestå i at hvis "ældre" begyndte at bruge engelske lån på samme måde som unge, ville brugen af engelsk ikke længere være identitetssignal for de unge. Og dermed ville de engelske lån miste en stor del af deres værdi.

Wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt

Det er altså ikke sådan at de unge hele tiden synes at det er "vildt sjovt" at bruge engelske lån. De engelske lån er sjove så længe de bruges af de unge selv, og så længe de har en funktion. Det vil sige at de unge accepterer deres egen brug af især uformelle, slangprægede engelske lån, og at de accepterer brugen af engelske lån generelt hvis der ikke findes noget godt dansk ord for den genstand eller det fænomen som det engelske lån betegner. Men hvis andre bruger de slangprægede engelske lån eller bruger engelske lån hvor der findes en god dansk ækvivalent, betegner de unge brugen af engelsk som popsmart, kunstig, "wannabeagtig" og "ejendomsæglerkækt". Det er formentlig ikke særlig klart hvad der menes med ordene "wannabeagtig" og "ejendomsæglerkækt", og jeg vil derfor i det følgende komme nærmere ind på hvilke holdninger til brugen af engelsk der ligger bag disse ord.

De unges holdninger er bl.a. undersøgt ved hjælp af et såkaldt matched guise-eksperiment. I matched guise-eksperimentet er de unge blevet bedt om at lytte til en båndoptagelse hvor 5 yngre mænd, alle ansat på Københavns Universitet, har genfortalt den samme historie med deres egne ord. Efter hver genfortælling skulle informanterne ved hjælp af krydser på en række vurderingsskalaer angive hvad de syntes om den person de havde hørt på båndet. Hvad informanterne ikke vidste, var at den første og den sidste person de hørte på båndet, var den samme person, og at forskellen mellem de to genfortællinger var at i den ene version blev der brugt mange engelske lån, mens de engelske lån i den anden version var byttet ud med danske ord. Da testpersonen var den samme i de to versioner, da han talte på nogenlunde samme måde, og da tekstens indhold var uændret, kunne eventuelle forskelle i informanternes reaktioner kun være forårsaget af

forskellen i ordvalget, dvs. brugen af engelske lån. At den første og den sidste taler på båndet var den samme person, havde jeg sløret ved at lægge 3 "fyldstemmer" ind mellem de to testversioner.

Eksperimentet viste at hvis man bruger engelske lån i sit sprog, bliver man af unge opfattet som mere interessant, mere moderne og som yngre end hvis man ikke bruger engelske lån. Undgår man engelske lån, bliver man opfattet som mere begavet og mere pålidelig end hvis man bruger engelske lån. De unges kommentarer under og efter eksperimentet viste imidlertid også at en vigtig årsag til at de mente at testpersonen lød ubegavet og upålidelig når han brugte engelske lån, hang sammen med hans alder og den type af slangprægede engelske lån (fx *busted* 'anholdt', 'fanget', 'arresteret' og *cruise* 'bevæge sig i behageligt tempo') der blev brugt i eksperimentet. De mente at testpersonen var for gammel til at bruge sådanne ord, og at hans brug af engelsk virkede kunstig og uægte. Det hænger formentlig sammen med at unge som tidligere nævnt betragter uformelle, slangprægede engelske lån som noget der hører deres sprog og deres alder til og derfor ikke accepterer når andre prøver at tale "ungt". At bruge engelske ord når man ikke selv er ung, virker i de unges øjne "wannabeagtigt" - som om man prøver at påtage sig en identitet der ikke er ens egen, eller som om man gerne vil være en anden end den man egentlig er. I forbindelse med en af mine undersøgelser var der en af de unge der sagde til mig at brugen af engelsk hos testpersonen fik ham til at tænke på en bilsælger, og i anden sammenhæng har en informant udtrykt at brugen af engelsk virker "ejendomsrågerkæk". Begge udsagn kan vel fremkalde stereotype forestillinger om en lidt for smart og lidt for frisk sælger der prøver at være ung med de unge ved at tale samme sprog som dem, og som kan virke påtaget og kunstigt "kæk".

Moderne og traditionel offentlighed

Lektor, ph.d. Tore Kristiansen fra Københavns Universitet har i en artikel fra 2001 ("Two Standards: One for the Media and One for the School". I: *Language Awareness*, vol 10:1, s. 8-24) argumenteret for at unges holdninger til forskellige former for københavnsk kan karakteriseres i forhold til det han kalder *superioritetsdimensionen* og *dynamikdimensionen*. Superioritetsdimensionen handler bl.a. om tiltalenhed og pålidelighed, mens dynamikdimensionen handler om selvstændighed og interessantheit. Kristiansen viser i artiklen at taler man konservativt københavnsk, virker man mere tiltalende og pålidelig end hvis man taler moderne københavnsk, mens man virker mere selvstændig og interessant hvis man taler moderne københavnsk end hvis man taler konservativt københavnsk. Den konservative københavnske sprogbrug scorer med andre ord højt i superioritetsdimensionen, mens den moderne københavnske sprogbrug scorer højt i dynamikdimensionen. Denne forskel beror ifølge Kristiansen på at unge har to forestillinger om hvad standardsprog er (i den udstrækning at såvel moderne som konservativt københavnsk er standarddansk eller rigsmål for de unge). Konservativt københavnsk er standardsprog i den traditionelle offentlighed, dvs. i skolen, i arbejdslivet osv. Moderne københavnsk er standardsprog i den moderne medieoffentlighed. Man kan også sige det sådan at dynamikdimensionen og den moderne medieoffentlighed er forbundet med en ungdomsverden og med ungt sprog, mens superioritetsdimensionen og den traditionelle

offentlighed er forbundet med en voksenverden og dermed med "voksent" sprog.

Det er min opfattelse at man kan tolke unge storkøbenhavnernes holdninger til brugen af engelsk i forhold til de samme dimensioner. Det traditionelle standardsprog, de voksnes sprog, er således et sprog hvori der ikke indgår engelske lån - i hvert fald ikke af den uformelle (og i visse tilfælde slangprægede) type som er blevet brugt i min undersøgelse. Denne sprogbrug forbindes med kompetence og pålidelighed. Det moderne standardsprog er et sprog hvor der indgår engelske lån. Det er de unges sprog, og det er det sprog der bruges i mange medier og i de unges verden. Denne sprogbrug er forbundet med interessantheit, modernitet og ungdom.

Sprognævnets holdninger

Som tidligere nævnt var et af formålene med afhandlingen at undersøge forholdet mellem de unges og Sprognævnets holdninger til brugen af engelske lån i dansk. Det skal dog præciseres at det ikke er Sprognævnets holdninger som sådan jeg har undersøgt (det vil sige at jeg ikke har inddraget repræsentantskab og arbejdsudvalg i undersøgelse), det er alene holdningerne blandt de ansatte i Sprognævnets informations- og forskningsinstitut jeg har undersøgt.

Instituttets holdninger er bl.a. blevet undersøgt ved hjælp af et spørgeskema hvor de ansatte har svaret på forskellige spørgsmål om hvad de opfatter som nævnets holdninger til engelskpåvirkningen og til en evt. sprogpolitik. Undersøgelsen har først og fremmest vist at instituttets ansatte på institutionens vegne indtager en ret afslappet holdning til de engelske lån. Der er ingen der giver udtryk for at det danske sprog er i fare, eller at det er nødvendigt at skride aktivt ind nu for at sikre det danske sprogs overlevelse. Enkelte udtrykker ærgrelse over at der i visse tilfælde indføres engelske termer som afløsning for etablerede danske, eller at der i visse brancher (fx inden for it, reklame og marketing) er en overrepræsentation af engelske fagtermer. Der er dog tilsyneladende mere tale om at Sprognævnets medarbejdere irriteres over brugen af engelsk inden for disse områder - eller finder den latterlig - end at de direkte frygter for det danske sprogs eksistens.

Det der måske er mest interessant i de ansattes besvarelser, er at der tilsyneladende er en grundlæggende mistillid til om det i det hele taget kan lykkes at formulere en restriktiv sprogpolitik over for de engelske lån. Denne mistillid bygger på at der hverken i nævnet, i arbejdsudvalget eller i repræsentantskabet er enighed om hvordan en sådan sprogpolitik skulle formuleres, eller om hvorvidt det i det hele taget er en god ide med en sprogpolitik. At nævnets hidtidige formand (Erik Hansen) og næstformand (Niels Davidsen-Nielsen) er to fremtrædende fortalere for henholdsvis en liberal og en mere puristisk holdning til engelskpåvirkningen, er et illustrativt eksempel på den uenighed der på dette punkt er i nævnet. At pålægge Sprognævnet at skulle indføre en sprogpolitik som alle tilsyneladende tvivler på vil have reel succes, kan skabe nogle problemer for instituttets medarbejdere når en sådan politik evt. skal føres ud i livet.

Min undersøgelse har vist at de ansatte er ret usikre over for hvilken rolle nævnet bør have i forbindelse med en evt. sprogpolitik. Denne tvivl kommer også til udtryk i rådgivningen hvor de spørgere der efterlyser nogle klare retningslinjer, som oftest bliver henvist til

nogle publikationer der egentlig ikke gør sagen meget klarere. De ansatte ønsker tilsyneladende ikke en aktiv sprogpolitik, men kunne måske nok bruge nogle klarere retningslinjer. Undersøgelsen har også vist at der generelt er en vis grad af overensstemmelse mellem de unges og Sprognævnets holdninger. Begge grupper betragter med relativt stor sindsro den engelske påvirkning, og de bifalder eller accepterer brugen af engelske ord hvor der ikke findes danske, eller hvor de engelske ord har en lidt anden betydning, men irriteres over unødvendig og "poppet" brug af engelske gloser og vendinger.

Konklusion

I afhandlingen har jeg vist at unge opfatter engelske lån som alt fra "helt vildt sjove" til "wannabeagtige" og "ejendomsrågerkække", og at deres opfattelse afhænger af sprogbrugeren, sprogbrugssituationen og de engelske låns type. Engelske lån har en vigtig identitetsskabende funktion for unge. Men i og med at de unge for det første også udtrykker interesse for at det danske sprog skal bevares, og for det andet er lige så nuancerede i deres holdninger til hvilke lån der accepteres, som alle andre befolkningsgrupper, mener jeg ikke at der er grund til at frygte at det danske sprog vil forringes eller forsvinde med de næste generationer. Unge er ganske vist generelt positive over for engelske lån, og ganske vist forbinder de brugen af engelsk med interessantheit, modernitet og ungdom. Men det gælder kun brugen af visse lån i visse sprogbrugssituationer. Er sprogbrugeren ung, er der tale om ord der ikke har en dansk betegnelse, og bruges ordene i den moderne medieoffentlighed, er accepten høj. Men er sprogbrugeren ikke helt ung, bruger han ord som der allerede findes en dansk betegnelse for, og finder sprogbrugen sted i den traditionelle offentlighed, er accepten lav. Det vil sige at den 35-årige sælger der bruger en masse engelske ord og prøver at tale "ungt med de unge", virker lige så falsk og irriterende på de unge som han formentlig gør på mange andre. Til gengæld vil den 25-årige studievært der i et talkshow om unge menneskers pubertetskriser bruger tilsvarende mange engelske lån, virke troværdig - og samtidig ung og moderne - i unges øjne. Også denne holdning vil man formentlig kunne genfinde hos andre grupper af danskere fordi man måske er mere accepterende over for brugen af engelsk når den sker på de unges præmisser. Det vil sige at unge efter min mening i vid udstrækning har de samme holdninger til hvilken brug af engelsk der er acceptabel i hvilke situationer, som mange andre danskere har. Det der især kendetegner de unges holdninger, er at brugen af engelske lån og kodeskift til engelsk i højere grad er identitetssymbol for unge end for resten af befolkningen. Hvilken betydning det får for de unges fremtidige holdninger til engelskpåvirkningen, må tiden vise.

Margrethe Heidemann Andersen (f. 1971) er tidl. ph.d.-studerende, nu projektansat i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)
